

University of Groningen

Local population decline in rural North-Netherlands

Elshof, Hans

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2017

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Elshof, H. (2017). Local population decline in rural North-Netherlands [Groningen]: University of Groningen

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Summary in Dutch - Nederlandse samenvatting

Lokale bevolgingskrimp in Noord-Nederland

Achtergrond, doel en methode

Het was landelijk nieuws toen in 2008 bekend werd dat er in het dorp Ganzedijk in het Groningse Oldambt 57 woningen gesloopt gingen worden. Dit voornemen betekende dat het grootste deel van het kleine dorp zou verdwijnen. Een ongekende situatie in Nederland, waar de bevolking sinds de Tweede Wereldoorlog sterk was toegenomen. Er werden vergelijkingen met het Zweedse en Franse platteland gemaakt en de discussie barstte los. Krijgen we in Nederland ook te maken met spookdorpen? Hoe moet dit verder met die krimp? En wie gaat dat betalen? De bewoners van Ganzedijk schakelden ondertussen in de overlevingsstand. Hun dorp moest en zou blijven bestaan. En zo geschiedde. De huurwoningen werden opgeknapt, plannen voor de toekomst gemaakt, Ganzedijk bleef bestaan en krimp stond sinds die tijd op de beleidsagenda's.

Krimp was in 2008 geen nieuw fenomeen. Grote steden hadden er in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw al last van en in Noord-Groningen werd in 1959 al gewaarschuwd voor een *Bedreigd Bestaan* (Bouman 1959). Vanuit de wetenschappelijke hoek was er eerder ook interesse geweest. In 1996 werd door de Nederlandse Vereniging voor Demografie (NVD) een congres georganiseerd over bevolgingskrimp (Dykstra & Van Wissen 1996) en in 2006 waarschuwde Wim Derks voor sterke krimp in bepaalde delen van het land (Derks 2006). In datzelfde jaar publiceerde het Planbureau voor de Leefomgeving het rapport *Krimp en ruimte*, over de gevolgen van krimp (Van Dam et al. 2006). Daarin werd gesteld dat krimp met name een versterkend effect heeft op reeds bestaande maatschappelijke ontwikkelingen. De onderzoekers concludeerden dat de sluiting van winkels en overige voorzieningen voornamelijk een gevolg was van schaalvergroting en veranderende behoeften in de samenleving.

Toch hebben krimpgebieden te maken met problemen die elders nauwelijks aan de orde zijn. Het meest in het oog springt hierbij de leegstand. Woningen komen leeg te staan, omdat er minder vraag is, maar ook voor panden die eerder als maatschappelijke voorziening werden gebruikt is het soms lastig een nieuwe bestemming te vinden. Daarnaast lopen de inkomsten van krimpgemeenten terug, waardoor de slagkracht afneemt om iets aan de gevolgen van krimp te doen. Ook is de vergrijzing in krimpgebieden een stuk sterker dan elders in het land. Dit gaat gepaard met relatief hogere kosten voor bijvoorbeeld zorg, maar kan ook problemen opleveren op de arbeidsmarkt omdat niet voor alle vacatures het juiste personeel gevonden kan worden. Verder heerst het idee dat krimp van invloed is op de leefbaarheid in een gebied. Of dit het geval is, en wat leefbaarheid nu precies inhoudt, is de vraag, maar het is zeker dat het gevoel aanwezig is.

Krimp in Nederland is tot op heden vooral te vinden aan de randen van Nederland. Zeeuws-Vlaanderen, Zuid-Limburg en Noord- en Oost-Groningen hebben daarom al enige tijd de status van krimpregio. Dit betekent dat er in die gebieden de afgelopen jaren sprake is geweest van krimp en dat dit ook voor de toekomst de verwachting is. In de afgelopen jaren hebben ook de Achterhoek en Noord-Oost Friesland deze status verkregen. Voor de toekomst wordt verwacht dat nog veel meer regio's in Nederland krimp zullen ervaren. In Zuid-Limburg is er sprake van krimp in stedelijk gebied, de andere regio's zijn een stuk landelijker. Noord-Nederland (de provincies Groningen, Drenthe en Friesland) kan gezien worden als het meest landelijke gebied van Nederland vanwege de relatief lage bevolkingsdichtheid en heeft op verschillende plaatsen te maken met bevolkingskrimp. Het gebied is echter niet te vergelijken met bijvoorbeeld het platteland van Zweden of Frankrijk waar de krimp eerder en harder is toegeslagen. Sterker nog, tot 2012 groeide de bevolking van Noord-Nederland nog, al was dat vooral te danken aan de sterke groei van steden als Groningen en Assen.

Hoe sterk de krimp is en wat de gevolgen daarvan zijn verschilt van plek tot plek. De verschillen in de sterkte van krimp ontstaan grotendeels door het verhuisgedrag van mensen. Sommige dorpen zijn blijkbaar aantrekkelijker dan anderen waardoor er minder mensen vertrekken of meer mensen komen wonen. Het is echter ook goed mogelijk dat de aantrekkelijkheid van dorpen die krimpen achteruit gaat, waardoor er nog meer krimp ontstaat. Men kan zich bijvoorbeeld afvragen of een dorp nog aantrekkelijk is voor jonge gezinnen als de basisschool is gesloten. Kennis over zulke zaken is nog gering. *Het eerste doel van dit proefschrift is daarom om meer inzicht te verkrijgen in de factoren die invloed hebben op de verhuisstromen op lokaal niveau.*

Een ander belangrijk vraagstuk is hoe mensen omgaan met krimp. Zitten ze bij de pakken neer of proberen ze er ondanks de problemen wat van te maken? Of dit lukt is voor een deel afhankelijk van de sociale kracht van dorpen en hun inwoners; zeker in de hedendaagse maatschappij waar de nadruk meer en meer op participatie en zelfredzaamheid komt te liggen. In het kader van krimp is het vooral interessant of de ervaren gevolgen van krimp van invloed zijn op de sociale kracht in dorpen. Zorgt de sluiting van een voorziening er bijvoorbeeld voor dat mensen elkaar niet meer zien? *Het tweede doel van dit proefschrift is om meer inzicht te krijgen in hoe mensen krimp en het leven in een krimpdorp ervaren.*

Om bovenstaande doelen te verwezenlijken zijn vier onderzoeksvragen opgesteld:

- 1) Zijn mensen sneller geneigd te vertrekken uit dorpen waar de bevolking is gekrompen dan uit dorpen waar dit niet het geval is?
- 2) Hoe kunnen dorpen geïnclassificeerd worden op basis van verhuisstromen van verschillende leeftijdscategorieën en welke dorpskenmerken zijn van invloed op de verhuisstromen?
- 3) Wat is de invloed van aanwezigheid, afwezigheid en sluiting van een basisschool in dorpen op verhuisstromen van jonge gezinnen?
- 4) Hoe ervaren jonge gezinnen krimp en hoe is dit van invloed op hun eigen sociale leven en dat in het dorp?

De eerste drie vragen zijn beantwoord door het analyseren van verhuisstromen van en naar dorpen in Noord-Nederland. Het bestuderen van verhuisstromen op dit lage schaalniveau is nog niet veel vaker gedaan en levert daarom op zichzelf al nieuwe inzichten op. De vierde vraag is beantwoord door interviews te houden met jonge gezinnen in verschillende dorpen in de provincie Groningen.

Effecten van voorgaande krimp op vertrekkans klein en divers (onderzoeksvraag 1)

Er wordt vaak gedacht dat bevolkingskrimp zelfversterkend is. Dit zelfversterkende effect kan op meerdere manieren gemeten worden. In hoofdstuk 2 van dit proefschrift is bekeken of bevolkingskrimp ertoe leidt dat mensen sneller vertrekken uit dorpen in Noord-Nederland. Hiertoe is onderzocht of de kans dat iemand in 2006 uit een dorp vertrok beïnvloed werd door de bevolkingsontwikkeling in de jaren daarvoor. Het bleek dat er in dorpen waar in de zeven jaar voorafgaand aan 2006 bevolkingskrimp was geweest, een licht verhoogde kans was dat mensen vertrokken in vergelijking met dorpen waar de bevolking stabiel of gegroeid was. Deze resultaten geven aan dat bevolkingskrimp op dorpsniveau inderdaad zelfversterkend zou kunnen zijn.

Het effect van bevolkingskrimp op de vertrekkans was alleen van toepassing op verhuizingen over korte afstand (tot 10 kilometer). Op verhuizingen over lange afstand werd geen invloed van voorafgaande krimp gevonden. Het lijkt er dus op dat mogelijke gevolgen van bevolkingskrimp vooral meespelen voor personen die binnen hun eigen regio verhuizen. Of krimp effect had op de kans om uit een dorp te vertrekken was ook afhankelijk van de leeftijd van de verhuizer. Vooral jongvolwassenen, gezinnen met kinderen en jongere ouderen (65-74 jaar) waren sneller geneigd te vertrekken uit dorpen waar de bevolking was afgenomen dan uit dorpen waar dit niet het geval was. Dit kan betekenen dat in krimpdorpen de ontgroening mogelijk in een hoger tempo plaatsvindt (door het hogere vertrek van jongvolwassenen en kinderen), maar de vergrijzing ook minder snel gaat (door het hogere vertrek van jongere ouderen). Dit is echter niet

met zekerheid te zeggen, omdat er in dit hoofdstuk niet is gekeken naar hoe het aantal nieuwkomers wordt beïnvloed door bevolkingskrimp.

Ondanks de vondst van significante effecten van bevolkingskrimp op de vertrekansen, bleek uit nadere analyses dat het absolute effect van voorafgaande bevolkingskrimp klein was. In dorpen met een gemiddelde omvang ging het hooguit om een handjevol mensen per jaar; al is een handjevol ieder jaar op den duur toch behoorlijk wat mensen. Verder liet dit hoofdstuk zien dat jaarlijks de overgrote meerderheid van de mensen (89%) niet verhuist of binnen het dorp verhuist. Tezamen levert dit de conclusie op dat er een zelfversterkend proces van bevolkingskrimp op dorpsniveau lijkt te bestaan, maar dat dit proces zich erg langzaam voltrekt.

Ook niet-idyllische dorpen aantrekkelijk (onderzoeksvraag 2)

Mensen verhuizen naar plekken die het best aansluiten bij hun wensen. Dit betekent vice versa dat plekken die het best aansluiten bij de wensen van mensen de meeste inwoners aantrekken. In een situatie van bevolkingskrimp neemt de druk op de woningmarkt af. Hierdoor worden de keuzes van mensen om in bepaalde plaatsen te gaan wonen steeds minder geleid door waar woningen beschikbaar zijn, en meer door de kenmerken van dorpen en hun omgeving. Woonwensen verschillen van persoon tot persoon. Het algemene beeld van wonen op het platteland is idyllisch. De gedachte is dat mensen het liefst wonen in een boerderijtje met rust en ruimte om hen heen; in kleine dorpen die midden in de natuur liggen, waar kinderen nog veilig kunnen spelen en de lucht nog schoon is. Als het even meezit liggen deze plaatsen ook nog dicht bij een stad, zijn alle voorzieningen binnen handbereik en bestaan er goede vervoersverbindingen. Lang niet alle plekken in Noord-Nederland hebben deze idyllische kenmerken en voor lang niet alle mensen die op het platteland wonen zijn deze kenmerken van belang (Bijker et al. 2012). In hoofdstuk 3 is ingegaan op de vraag welke dorpen voor welke mensen aantrekkelijk zijn aan de hand van het vergelijken van verhuissaldi van verschillende leeftijdscategorieën in de dorpen.

Drie typen dorpen konden worden onderscheiden op basis van de verhuissaldi: dorpen die gezinnen met kinderen aantrokken, dorpen waar minder jongvolwassenen vertrokken en dorpen die ouderen aantrokken. Deze dorpstypen weken elk op hun eigen manier af van het gemiddelde verhuissaldo van dorpen. *Dorpen die gezinnen met kinderen aantrokken* deden dit bovengemiddeld meer dan andere dorpen, maar verloren ook meer jongvolwassenen dan gemiddeld. Daarnaast was er sprake van een negatief verhuissaldo van ouderen. *Dorpen waar minder jongvolwassenen vertrokken*, verloren per saldo nog steeds jongvolwassenen, maar minder dan elders. De instroom van gezinnen met kinderen was daarnaast wat lager dan gemiddeld en er was ook een sterk negatief saldo van ouderen. *Dorpen die ouderen aantrokken* hadden in tegenstelling tot de andere dorpstypen een positief verhuissaldo van ouderen. Verder waren zij gemiddeld: per saldo een vertrek van jongvolwassenen, maar een instroom van gezinnen met kinderen.

Verschillende kenmerken van dorpen trokken verschillende mensen aan. Dorpen die veel kenmerken hadden die voldeden aan het idee van de rurale idylle bleken aantrekkelijk voor gezinnen met kinderen. Deze dorpen waren vaker gelegen op zandgronden waar het landschap meer gevarieerd is dan op klei- of veengronden. Daarnaast hadden deze dorpen meer historische huizen in de koopsector, lagen ze verder van hoofdwegen, maar hadden ze toch meer hotels in de buurt (een maat die de aantrekkelijkheid van een gebied aangeeft). Dorpen met minder idyllische kenmerken waren juist meer in trek bij jongvolwassenen. Deze dorpen lagen vaker in meer uitgestrekte klei- en veengebieden, dichter bij hoofdwegen en hadden meer nieuwbouw en woningen in de huursector dan gemiddeld. Grotere dorpen, die vaak gezien kunnen worden als regionale centra, waren aantrekkelijker voor ouderen. Dit had deels te maken met het voorzieningenniveau in de grotere dorpen, maar ook met de beschikbaarheid van het juiste type woningen.

Effect sluiting basisschool op verhuisstromen jonge gezinnen tijdelijk (onderzoeksvraag 3)

Bevolkingskrimp op het platteland gaat gepaard met ontgroening. Het voortbestaan van basisscholen in dorpen staat daarom vaak op het spel. In veel dorpen is de laatste basisschool al gesloten en de verwachting is dat dit in de nabije toekomst in nog meer dorpen staat te gebeuren. Vaak wordt gedacht dat een dorp waar geen basisschool meer is geen gezinnen met jonge kinderen meer aantrekt. Een logische gedachte aangezien alle jonge kinderen naar een basisschool gaan en het erg praktisch is als deze in het eigen dorp gevestigd is. Uit onderzoek in andere landen blijkt dat het effect van de aanwezigheid van een basisschool op de verhuisstromen van gezinnen met kinderen wel meevalt (Amcoff 2012, Barakat 2014). In Nederland is er tot nu toe echter nog geen onderzoek naar gedaan.

In hoofdstuk 4 werden de verhuisstromen van gezinnen met kinderen vergeleken tussen dorpen met een basisschool, dorpen waar de basisschool kortgeleden was gesloten en dorpen waar al langere tijd geen basisschool meer was. De vrees dat er in dorpen zonder school geen gezinnen met kinderen meer zouden komen wonen bleek ongegrond. In dorpen zonder, of met een zojuist gesloten school kwamen net zo vaak gezinnen met kinderen wonen als in een dorp met een school. Het blijkt echter wel dat er meer gezinnen met jonge kinderen vertrokken uit dorpen waar de school kortgeleden gesloten was. Dit effect nam echter af na verloop van tijd. Als er al langere tijd geen basisschool meer in het dorp was, was er nog steeds sprake van een iets hoger vertrek van gezinnen met kinderen, maar dit effect was dan vrijwel nihil.

Krimp langzaam en schoksgewijs proces dat kan aanzetten tot actie (onderzoeksvraag 4)

Bevolkingskrimp in Nederland en de daarbij horende vergrijzing en ontgroening vinden plaats in een tijd waarin de opgebouwde verzorgingsstaat steeds verder wordt afgebroken. De nadruk komt steeds meer te liggen op eigen kracht en zelfredzaamheid. Hou op met het gepamper, we leven in een participatiesamenleving, is de boodschap. Sterke

sociale cohesie is in zo'n samenleving cruciaal. Nu is het algemeen bekend dat er op het platteland al jaren flink geparticipeerd wordt om het sociale leven, en daarmee de leefbaarheid, in stand te houden. In situaties van bevolkingskrimp kan het sociale leven en de participatie echter onder druk komen te staan. Ontmoetingsplaatsen kunnen verdwijnen, maar ook kan een vergrijzing van de bevolking mogelijk leiden tot minder activiteit. In hoofdstuk 5 werd door middel van interviews onderzocht hoe gezinnen met kinderen vinden dat bevolkingskrimp van invloed is op het sociale leven in dorpen en dientengevolge hun eigen sociale leven. Een belangrijke startvraag hierbij was wat mensen eigenlijk merken van bevolkingskrimp in hun dorp.

Bevolkingskrimp wordt vooral ervaren als verlies. Het verlies van voorzieningen werd vaak genoemd en gerelateerd aan de levendigheid in dorpen. Zo vonden mensen het jammer dat winkels sloten, al waren ze zich er bewust van dat ze hun boodschappen zelf ook bij de grotere winkels in het dorp verderop deden. Daardoor was er op dit vlak sprake van een soort van berusting. De sluiting van publieke voorzieningen zoals een basisschool stuitte op meer verzet. In zulke gevallen kon men naar overheden en schoolbesturen wijzen en werd vaak de vergelijking gemaakt met andere dorpen waar de school nog wel open was. Het verlies van inwoners werd ook bewust ervaren. Zo merkten mensen dat er veel minder jeugd in de dorpen was dan vroeger. Een logisch gevolg gezien de ontgroening van het platteland. Opmerkelijker was echter de ervaring dat steeds minder ouderen in de dorpen woonden omdat er geen geschikte huisvesting meer voor hen meer was. Tot slot werd bevolkingskrimp ervaren als een verlies van de kwaliteit van de leefomgeving dat zich uitte in het slecht onderhouden van gebouwen en de publieke ruimte.

Ondanks alle met krimp geassocieerde gevoelens van verlies, maakte het onderzoek ook duidelijk dat de meeste mensen heel gelukkig waren in de dorpen waar ze woonden. Ze waren bijvoorbeeld blij dat ze hun droomhuisje op de ruimte hadden kunnen kopen. Ook werden de ervaren gevolgen van krimp in perspectief geplaatst. Gezondheid en het geluk van

dierbaren waren immers veel belangrijker dan een scheve stoep of een verpauperd gebouw. Een andere belangrijke conclusie uit dit onderzoek was dat krimp een langzaam proces is. De krimp sloop eigenlijk ongemerkt in het dorp. Zoals een respondent opmerkte: “Het is net als met aankomen. Je hebt het niet in de gaten. Tot je iemand tegenkomt die je lange tijd niet gezien hebt en zegt: ‘Zo, jij bent dik geworden’”.

De ervaren gevolgen van krimp hadden soms een negatieve invloed op het sociale leven in dorpen. De sluiting van ontmoetingsplaatsen was hiervan één van de duidelijkste voorbeelden. De gevolgen hiervan waren wel vaak groepsgebonden, omdat specifieke voorzieningen een specifieke groep mensen aantrokken. Lang niet iedereen werd bijvoorbeeld getroffen door de sluiting van het café, maar de mensen die er wel regelmatig zaten zagen elkaar nu een stuk minder. In het algemeen vonden mensen na verloop van tijd wel een vervanging voor de gesloten voorziening; zij pasten zich bijvoorbeeld aan door hun interesses buiten het eigen dorp in te vullen. Hierdoor werd er wel minder vaak contact gelegd tussen mensen binnen de dorpen.

In veel gevallen werden de ervaren gevolgen van bevolkingskrimp niet zonder meer geaccepteerd, waardoor er juist een positief effect van krimp op het sociale leven ontstond. Gezamenlijk trokken mensen ten strijde om bijvoorbeeld de basisschool, in zichzelf een belangrijke bron van sociale cohesie in dorpen, te beschermen tegen sluiting. Ook leidde het langzaam stiller worden van dorpen ertoe dat mensen nieuwe activiteiten gingen organiseren. Al deze activiteiten werden gezamenlijk opgepakt en hadden een positieve effect op het sociale leven van zowel het dorp als de mensen die er aan bijdroegen. Een belangrijke succesfactor voor het uitvoeren van zowel beschermende als nieuwe activiteiten bleek te liggen bij zogeheten ‘trekkers’. Dit waren de mensen met ideeën die daarnaast ook andere mensen konden inspireren om zich aan te sluiten en wat moois te doen voor hun dorp. Zij maakten zich er echter wel zorgen over dat de grens van wat mensen zelf kunnen doen steeds dichterbij kwam, terwijl de overheid steeds meer taken doorschoof naar de burgers.

Verhuizingen van en naar dorpen op het platteland

Krimp wordt vaak beschouwd als een ontwikkeling die zich vooral op regionaal niveau afspeelt. Een goed voorbeeld hiervan is het aanwijzen van krimp- en anticepeerregio's door de rijksoverheid. Toch blijkt uit bovenstaande onderzoeken dat er grote verschillen bestaan binnen de regio's. Zo zijn er genoeg dorpen in krimpgebieden waar het bevolkingsaantal stabiel is, of zelfs toeneemt. Ook bestaan er verschillen tussen hoe de verhuisstromen lopen op regionaal en lokaal niveau. Op regionaal niveau kennen krimpregio's vooral een netto-uitstroom van jongvolwassenen, en een gematigde netto-instroom van gezinnen met kinderen. De regionale bevolkingssamenstelling kenmerkt zich daardoor door toenemende ontgroening en vergrijzing. Op lokaal niveau zien we dorpen die een veel lagere netto-uitstroom van jongvolwassenen hebben, naast dorpen met een veel hogere netto-instroom van gezinnen met kinderen, of waar de vergrijzing minder sterk is doordat ouderen naar grotere kernen in de buurt verhuizen. Krimp op het niveau van dorpen kan er dus zeker anders uitzien dan krimp op regionaal niveau.

Bevolkingskrimp wordt vaak gelijk gesteld aan een leegloop van het platteland. Alsof iedereen zou staan te trappelen om het krimpende platteland te verlaten. Jazeker, er zijn grote groepen jongvolwassenen die gaan studeren in steden en daar dan vaak blijven wonen. Er is echter ook een grote groep die het platteland nooit zal verlaten. Dit proefschrift toont aan dat er dorpen in Noord-Nederland zijn die relatief aantrekkelijk zijn voor deze groep. Ook zijn plattelandsdorpen in krimpende regio's nog steeds interessante vestigingsplaatsen voor gezinnen met kinderen. Er is dus zeker toekomst voor krimpregio's. Wel moeten worden vastgesteld dat er over de verhuisstromen die over korte afstand op het platteland plaatsvinden nog steeds weinig bekend is. Het strekt daarom tot de aanbeveling om deze gegevens over langere tijd te verzamelen, zodat toekomstige krimp zo goed mogelijk begeleid kan worden.

Toekomst in krimpgebieden

Krimp heeft een negatieve connotatie. Het roept het gevoel op van vervallen panden met krakende deuren in gebieden waar eigenlijk niemand meer komt. Zulke spookdorpen bestaan in Nederland niet. Toch leeft de vraag hoe het verder moet met dorpen in krimpgebieden. Inmiddels is duidelijk geworden dat krimp niet valt te keren, maar dat gevolgen ervan in goede banen geleid moeten worden. Niet bouwen voor de leegstand, maar herstructureren zodat we nog jaren verder kunnen is in de meeste gemeenten het devies. Dat dit daadwerkelijk kan blijkt uit dit onderzoek. Krimp is namelijk een langzaam proces. Daardoor kunnen overheden, maatschappelijke instanties en bedrijven redelijk goed inschatten wat nodig is en kunnen bewoners van krimpgebieden zich aanpassen aan de nieuwe situatie. Dit betekent niet dat er geen hordes genomen moeten worden in dit proces. Krimp leidt tot verlies van allerlei zaken en dat kan pijn doen. Toch lijkt het erop dat gevolgen van krimp een kleiner stempel op het leven van mensen drukken dan andere zaken zoals bijvoorbeeld het hebben van een goede gezondheid, een baan, of een stevige woning zonder schade.

Beleidsoverwegingen

Dit onderzoek laat zien dat verschillende typen dorpen aantrekkelijk zijn voor mensen van verschillende leeftijden. Eén van de resultaten laat zien dat dorpen met meer huurwoningen een grotere kans hebben om jongvolwassenen aan te trekken. Deze woningen zijn voor deze groep nog betaalbaar. De afgelopen jaren hebben veel woningcorporaties hun bezit in kleine dorpen langzaam afgebouwd. De woningen werden verkocht of, als er geen interesse meer was, gesloopt. Dit betekent dat er voor jongvolwassenen, die nog geen woning kunnen kopen, steeds minder kansen meer zijn om te wonen in het dorp waar ze zijn geboren en getogen.

Dit proefschrift bevat ook resultaten die er op wijzen dat er golfbewegingen zitten in de ontwikkeling van de bevolking van dorpen. Dit betekent dat er op sommige momenten bijvoorbeeld veel jongvolwassenen op zoek zijn naar geschikte woningruimte in hun eigen dorp, waardoor er een grotere

hoeveelheid huurwoningen nodig is. Enkele jaren later krijgen deze jongvolwassenen kinderen en verandert hun woningwens. Doordat ze verhuizen is een grotere hoeveelheid huurwoningen beschikbaar terwijl daar eigenlijk geen behoefte meer aan is. Het gevolg is leegstand in het ene dorp, terwijl er tegelijkertijd in een ander dorp juist wel vraag naar huurwoningen is. De huidige dynamiek in de woningvoorraad van de huursector, waarin huizen gedurende een periode van 40 tot 50 jaar worden afgeschreven, is niet in staat om snel op deze veranderende vraag in te spelen.

Bovenstaande bevindingen geven daarom aanleiding een aanbeveling te doen voor een in de toekomst meer flexibele woningvoorraad in krimpgebieden. Op die manier kan goed worden ingespeeld op de veranderende vragen op lokaal niveau die van jaar tot jaar kunnen verschillen. Er zijn verschillende manieren om dit te doen. Zo zou de periode waarin de woningen worden afgeschreven naar beneden kunnen. In het ideale geval kunnen de materialen van de afgeschreven woning nog elders gebruikt worden. Een andere manier is om woningen zo te ontwerpen dat ze makkelijk aangepast kunnen worden voor verschillende doelgroepen. Enkele van dit soort initiatieven worden op dit moment al uitgevoerd in Noord-Nederland. Tot slot kan men er ook aan denken om woningen verplaatsbaar te maken, op die manier kunnen woningen daar worden geplaatst waar ze op dat moment gewenst zijn.

In tijden van krimp lopen de inkomsten van gemeenten terug, ondermeer omdat er minder inwoners zijn die belasting betalen. Ondanks de teruglopende inkomsten worden er steeds meer taken van het Rijk doorgeschoven naar de gemeenten en er is eigenlijk ook nog eens behoefte aan extra investeringen in de kwaliteit van de leefomgeving. Gemeenten schuiven op hun beurt steeds meer taken door naar burgers. Inwoners in krimpgebieden zijn goed in staat om bepaalde taken op zich te nemen, maar er zit wel een grens aan de inzet die van burgers gevraagd kan worden. Het zou de actieve burger echter een stuk makkelijker gemaakt kunnen worden als het proces bij gemeenten en andere overheden, zich minder richt op het

afdekken van verantwoordelijkheden. Dit werkt soms demotiverend, terwijl overheden en andere instanties juist faciliterend zouden moeten werken. Dat betekent in sommige gevallen het verlenen van een subsidie, maar vaak is het al genoeg de bestaande regels wat anders te interpreteren of een verbindende rol te spelen.

Door krimp ontstaat er competitie tussen dorpen, gemeenten en regio's. Terwijl vroeger de taart van de bevolkingsgroei groot genoeg was om iedereen een volle buik te bezorgen, betekent nu iedere hap van de één, een hap minder voor de ander. Een goed voorbeeld hiervan is het recente besluit om woningen te bouwen voor een kleiner budget in *Blauwe Stad*. Dit nieuwe dorp is eigenlijk bedoeld als villawijk, maar door tegenvallende vraag, die extra is verminderd door de crisis van 2008, zijn de meeste villa's nooit gebouwd. Het bouwen van woningen voor een andere doelgroep wordt nu gezien als een oplossing voor *Blauwe Stad* en dat kan best zo zijn. Voor betaalbare woningen aan het water is namelijk vast een markt: ook in Oost-Groningen. De mensen die de woningen gaan betrekken zijn echter mogelijk wel dezelfde die anders bestaande woningen in de omliggende dorpen hadden gekocht. Kortom, het bouwen van nieuwe woningen op de ene plek kan heel goed leiden tot leegstand in een andere, nabijgelegen, plek. Daarom, stem de ruimtelijke plannen bovenlokaal en zelfs bovenregionaal af.

Referenties

- Amcoff, J. (2012). Do Rural Districts Die When their Schools Close? Evidence from Sweden around 2000. *Educational Planning*, 20, 47–60.
- Barakat, B. (2015). A 'Recipe for Depopulation'? School Closures and Local Population Decline in Saxony. *Population, Space and Place*, 21(8), 735-753. doi: 10.1002/psp.1853.
- Bijker, R. A., Haartsen T. and Strijker, D. (2012). Migration to less-popular rural areas in the Netherlands: Exploring the motivations. *Journal of Rural Studies*, 28(4), 490-498. doi: 10.1016/j.jrurstud.2012.07.003.
- Bouman, P. J. (1959). *Bedreigd bestaan. De sociale, economische en culturele situatie in Noord-Groningen.*
- Derks, W., Hovens, P., & Klinkers, L. (2006). *Structurele bevolkingsdaling: een urgente nieuwe invalshoek voor beleidsmakers.* Den Haag: Ministerie van Verkeer en Waterstaat.
- Dykstra P.A. & Van Wissen, L.J.G. (1996) (eds.). *Teruglopende bevolking: ramp of remedie? Bevolking en Gezin, book issue 1996/2, CBGS Brussels and NIDI The Hague.*
- Van Dam, F., De Groot, C., Verwest, F. (2006). *Krimp en ruimte. Bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid.* Rotterdam/Den Haag: Nai Uitgevers.